

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาที่ยั่งยืนและทำให้สังคมเป็นสุขได้อย่างแท้จริงนั้น มุ่งเน้นที่การพัฒนาคนเป็นสำคัญ ซึ่งภาระหน้าที่ดังกล่าวเป็นบทบาทโดยตรงของสถาบันการศึกษา ที่จะทำใหทิศทางการพัฒนาประเทศเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ได้ คุณภาพของคนในสังคมไทยถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศให้สามารถแข่งขันกับประเทศที่พัฒนาแล้ว และกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ต้องสร้างความสมดุลให้เกิดทั้งร่างกาย จิตใจ ปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข การเตรียมคนสำหรับโลกอนาคตจำเป็นต้องหารูปแบบการจัดการศึกษาที่สามารถสร้างสมดุลให้กับผู้เรียนทั้งในส่วนของเนื้อหาความรู้ที่พอเพียงและกระบวนการจัดการเรียนรู้อันเหมาะสมกับแต่ละบุคคล

อย่างไรก็ตาม จากการพิจารณาผลการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาไม่ได้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทยเท่าที่ควร และทำให้เกิดปัญหาและภาวะวิกฤตินานาประการ แม้ว่าในปัจจุบันประเทศไทยมีความพยายามที่จะพัฒนาคนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมไทย โดยการนำเอาภูมิปัญญาที่สั่งสมไว้ในบ้านเมืองมาใช้เป็นพื้นฐานสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาคน หรือปฏิรูปการศึกษา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 และฉบับที่ 10 ซึ่งได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนในฐานะผู้ขับเคลื่อนการพัฒนา และเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์หรือผลกระทบจากการพัฒนา เพราะเชื่อว่าคุณภาพของคนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ (นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา, 2542) ซึ่งในกรณีนี้จะทำให้ “การศึกษา” เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและจิตสำนึกที่ดี ตระหนักในความสำคัญและความจำเป็นของการอยู่ร่วมกัน สามารถทำงานร่วมกันด้วยความสามัคคี เพื่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ การที่คนจะมีประสิทธิภาพเพียงใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาเป็นสำคัญ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) ซึ่งการจัดการศึกษาที่ผ่านมาแม้จะประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งที่สามารถพัฒนาศักยภาพของบุคคล

ให้เป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้ามาจนทุกวันนี้ แต่ปัญหาเรื่องคุณภาพของคน และวิธีการจัดการศึกษา ยังคงถูกวิพากษ์วิจารณ์หรือมีข้อสงสัยจากนักวิชาการหลายท่านว่า การจัดการศึกษายังมีปัญหายุ่งหลายประการ ดังที่ สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2539, หน้า 54-55) ได้วิเคราะห์ระบบการศึกษาไทยว่า มีปัญหาในแง่กรอบความคิดที่ติดอยู่กับโรงเรียน อันเป็นเหตุให้การศึกษากลายแยกขาดออกจากการพัฒนาในมิติต่าง ๆ ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ซึ่งไม่มีอิทธิพลต่อการแก้ปัญหาในด้านต่างๆ เหล่านั้น การที่การศึกษาซึ่งรัฐผูกขาดการจัดการเป็นส่วนใหญ่ ได้กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิต วิถีคิด ระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง ของชุมชน ท้องถิ่น ทำให้โรงเรียนกลายเป็นสิ่งแปลกแยกของชุมชนมากขึ้น การศึกษาของไทยไม่ได้รับการพัฒนาระบบใดขึ้นมารองรับความต้องการในการพัฒนาการเรียนรู้อันหลากหลายของชุมชน ยิ่งระบบการศึกษาสมัยใหม่เข้าไปถึงชุมชนมากเพียงใด กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนยิ่งหายไป

จากการประมวลแนวคิดของนักการศึกษาและสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544 สรุปได้ว่าการจัดการศึกษาที่สามารถพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนได้นั้น ต้องเป็นการศึกษาที่สนองต่อความต้องการของผู้เรียน ของชุมชน หรือของท้องถิ่น โดยที่นอกจาก สถานศึกษาจะต้องพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษาขึ้น โดยบูรณาการองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นวิถีชีวิตของผู้เรียนและชุมชนแล้ว ครูยังต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการเรียนรู้ของตนเองอีกด้วย ผลจากการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์ ซึ่งดำเนินการโดย กรมวิชาการ ในปี 2539 (กรมวิชาการ, 2539, หน้า 9-19 อ้างอิงมาจาก ไชยรัตน์ ปราณ, 2547, หน้า 4) สรุปเป็นประเด็นสำคัญในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของชุมชนหรือท้องถิ่น ดังนี้ 1) การจัดการศึกษาและการกำหนดหลักสูตร มีข้อเสนอแนะว่า ควรจัดการศึกษาตามสภาพความเป็นจริงและให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชนท้องถิ่นมากที่สุด ควรมีการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นทางออกอย่างหนึ่งของปัญหาทางการศึกษา และการพัฒนาหลักสูตรควรนำศาสตร์ชาวบ้านมาประสมประสานกับศาสตร์สากล ควรมีการสำรวจวิจัยก่อนเพื่อให้ได้ข้อมูลทุกส่วนของท้องถิ่น ควรนำสิ่งที่มีอยู่รอบๆ ตัวผู้เรียน หรือสิ่งที่ปัญหาของชุมชนมา กำหนดไว้ในหลักสูตรเพื่อนำไปสู่การเรียนการสอน 2) การนำหลักสูตรไปใช้ มีข้อเสนอแนะว่า ครูต้องศึกษาชุมชน บริบทชุมชน พร้อมทั้งเก็บข้อมูลชุมชน ต้องศึกษาศาสตร์ชาวบ้านและศึกษาวิธีการดึงสิ่งที่เป็นสากลเข้าไปผสมผสานกับความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) การจัดการเรียน

การสอนมีข้อเสนอแนะว่า การจัดการศึกษาต้องดึงประเด็นของท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน ซึ่งจากข้อสรุปทั้ง 3 ประการนี้ ได้นำไปสู่แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร ผูกอบรมเชิงปฏิบัติ เรื่องการศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษา (ไชยรัตน์ ปราณี, 2547)

การจัดการศึกษา ประกอบด้วย 2 กระบวนการหลักคือกระบวนการเรียนรู้กับกระบวนการสอน โดยทฤษฎีกระบวนการสำคัญที่สุดของการศึกษาคือ “กระบวนการเรียนรู้” ความสำเร็จของการจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับผลการเรียนของผู้เรียน แต่ในทางปฏิบัติคนในวงการศึกษาไทยใส่ใจกับกระบวนการเรียนรู้น้อยที่สุด โดยเมื่อกล่าวถึงการปฏิรูปการศึกษา จะเน้นและให้ความสำคัญแต่เรื่องการปฏิรูปการบริหาร ส่วนกระบวนการเรียนการสอนจะกล่าวถึงเพียงเล็กน้อย ไม่เว้นแม้แต่ในห้องเรียน ที่กิจกรรมที่ดำเนินการส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการสอนของครู ไม่ใช่การเรียนรู้ของนักเรียน สิ่งที่เราเรียกว่า “การปฏิรูปการศึกษา” จึงยังต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบประณีประนอม เพื่อการปฏิรูประบบการเรียนรู้

อย่างไรก็ตามในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิผลนั้น นอกจากจะมีหลักสูตรที่เหมาะสมสอดคล้องกับท้องถิ่นแล้ว การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม สอดคล้องกับหลักสูตร นับเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง และรูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ควรมีวิธีที่หลากหลาย สามารถทำให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับสภาพการนำไปใช้จริงเพื่อแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องอื่นๆ อันจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาของชาติต่อไป

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะดังนี้

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาใช้ในการจัดการกระบวนการเรียนรู้
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบจัดการกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีต่อรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความสำคัญของการวิจัย

ได้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นต้นแบบสำหรับการบูรณาการองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความตระหนัก และภาคภูมิใจในคุณค่าของภูมิปัญญาไทย อันจะนำไปสู่การสืบทอด การรักษา การปกป้อง และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเหล่านั้นให้คงอยู่ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยแบ่งการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอน โดยกำหนดขอบเขตในแต่ละขั้นตอนออกเป็น 3 ด้าน คือ ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านตัวแปร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้

ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

1. บุคคลที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการศึกษาชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในจังหวัดพิษณุโลก

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตด้านเนื้อหา

นำข้อมูลสารสนเทศที่ได้จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและจากการสัมภาษณ์มาสังเคราะห์ ประมวลผลจัดทำกรอบในการร่างรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ศึกษา คือ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน และการศึกษาชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ของจังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตด้านเนื้อหา

รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สร้างขึ้นมีองค์ประกอบของรูปแบบที่สำคัญ 5 องค์ประกอบ คือ หลักการของรูปแบบ จุดประสงค์ของรูปแบบ สาระและกระบวนการของรูปแบบ กิจกรรมและขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล ที่มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ ที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้และประสบการณ์ที่ชาวบ้านใช้ในการดำรงชีวิต ในบริบทของชุมชนที่โรงเรียนที่เป็นกลุ่มทดลองตั้งอยู่

ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ศึกษา คือ ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบการการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหาร ครูและนักเรียน โรงเรียนวัดตาปะขาวหาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ปีการศึกษา 2552

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยนำรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย โดยมุ่งศึกษาผลการเรียนรู้ของผู้เรียนหลังการใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ใน 3 ด้าน คือ 1) ความรู้ในสาระวิชา และความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) เจตคติต่อการเรียน และ 3) ทักษะกระบวนการทำงาน และทักษะการสืบค้นความรู้

ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น คือ การจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้ และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตัวแปรตาม คือ ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนหลังการใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 4 การศึกษาความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหาร ครูและนักเรียน โรงเรียนวัดตาปะขาวหาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ปีการศึกษา 2552 มีจำนวน ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการนำรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ในโรงเรียน ใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ 2) การปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียน และ 3) ผลลัพธ์จากการสืบค้นข้อมูล

ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น คือ รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตัวแปรตาม คือ ความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง โครงสร้างหรือแผนหรือลักษณะของการจัดกระบวนการเรียนรู้ ที่จัดขึ้นอย่างมีระบบระเบียบแบบแผน ตามแนวคิด ทฤษฎี ให้การจัดการเรียนรู้เป็นไปตามหลักการที่ยึดถือ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์ประกอบด้วย องค์ประกอบของรูปแบบที่สำคัญ 5 องค์ประกอบ คือ หลักการของรูปแบบ จุดประสงค์ของรูปแบบ สาระและกระบวนการของรูปแบบ กิจกรรมและขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล

การศึกษาชุมชน หมายถึง การสืบค้นหาข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมภายใต้กรอบเวลาและสถานที่ที่บุคคลนั้นสนใจ

และความอยู่รอดหรือบุคคลที่เป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและดำรงชีวิตจนเกิดความเจตจำนงที่ยอมรับของบุคคลในท้องถิ่น

รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง โครงสร้างหรือแผนหรือลักษณะของการจัดกระบวนการเรียนรู้ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีองค์ประกอบของรูปแบบที่สำคัญ 5 องค์ประกอบ คือ หลักการของรูปแบบ จุดประสงค์ของรูปแบบ สาระและกระบวนการของรูปแบบ กิจกรรมและขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล ที่มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ ที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้และประสบการณ์ที่ชาวบ้านใช้ในการดำรงชีวิต ในบริบทของชุมชนที่สถานศึกษาตั้งอยู่

ผลการใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง การศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง คุณลักษณะที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนภายหลังการใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ใน 3 ด้าน คือ 1) ความรู้ในสาระวิชาและความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) เจตคติต่อการเรียน และ 3) ทักษะกระบวนการทำงาน และทักษะการสืบค้นความรู้ โดยวัดจากการประเมินทักษะการสืบค้นและนำเสนอความรู้ของนักเรียน การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ผู้บริหาร ครู และนักเรียนเกี่ยวกับผลการจัดการเรียนรู้ การประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้

ความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หมายถึง ความรู้สึกของผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และนักเรียนที่เกี่ยวข้องกับการนำรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาชุมชน เพื่อสืบค้นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ การปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียนและผลลัพธ์จากการสืบค้นข้อมูล